

Sankarivainajia ja rintamakarkureita

Hanna Kuusela

Sodankäynti ei ole koskaan ollut kulttuurintutkimuksen ytimessä. Kun aseet alkavat puhua, kulttuuriset selitykset tuntuvat muuttuvan toissijaisiksi, vähäpätöisiksikin. Siksi pääkirjoituksen kirjoittaminen Ukrainan sodan alkuviikkoina tuntuu vaikealta. Tekisi mieli olla kirjoittamatta, koska edes jollain tavalla hyödyllisiä sanoja on vaikea löytää.

Sodilla on kuitenkin aina taustansa, ja jonain päivänä aseet myös hiljenevät – silloin, jos koska tarvitaan ymmärrystä siitä, mitä sodasta jää jälkeen, miten sen muistojen kanssa eletään, ja miten estää viholliskuvia leviämistä karmeimpien joukkotuhoaseiden tavoin. Aila Mustamon Suomen sisällissodan muistelemista käsittelevä artikkeli tässä numerossa on hyvä muistutus sodan pitkistä varjoista ja siitä, miten sotia käydään ihmismielissä vielä vuosikymmeniä aseiden tauottua.

Oli Venäjän karkea hyökkäys sitten käynnissä täydellä voimalla, tauolla tai päättynyt, meidän aseisiin tarttumattomien tehtävänä on ensisijaisesti auttaa.

Ukraina tarvitsee materiaalista apua ja sen ihmiset paikkoja, joihin paeta sodan tuhoja. Pakotteet, erilaiset avustukset ja pakolaisten vastaanottaminen ovat itsestään selviä sivistyneisyyden ilmauksia.

Yksi sodan synnyttämä avun muoto herättää kuitenkin myös levottomuutta. Niin varauksetonta kuin Ukrainan saaman tuen pitääkin olla, jotain epämiellyttävää on niissä tavoissa ja siinä vauhdissa, joilla kunnian, sankarillisuuden ja urheuden sanastot ja kuvastot alkoivat levitä heti Venäjän hyökkäyksen ensipäivinä myös Suomessa. Tuki Ukrainalle muuttui kuin itsestään tarinoiksi sankarillisista uhrauksista isänmaan puolesta, uusisänmaallisiksi laulunkajahduksiksi kunnian ja sosiaalisessa mediassa jaetuiksi runoiksi ikaikaisesta vihollisesta.

Jotain kovin arkaaista ja rauhattomuutta aiheuttavaa näissä sanastoissa on. Ne kun tuntuvat tarjoavan ulkoapäin ukrainalaisille – tai vaativan (pääosin) sen miehiltä – nyt vain yhtä roolia, sellaista, joka on vain viimeisen sydämenlyönnin päässä sankarivainajan ruumisarkusta. Sodan sanastoissa kunnialla, sankaruudella ja urhoollisuudelle on aina vastinparinsa; niissä eilisen naapuri on tämän päivän ja huomisen vihollinen, entinen siviili muuttuu yhdessä yössä sotilaaksi ja sotaa pakoon lähtevä nuori mies rintamakarkuriksi. Paljon muita rooleja ei jää jäljelle. Meidän, joita eivät ainakaan juuri nyt aseet uhkaa, on syytä pysähtyä miettimään: auttavatko tällaiset sanat ja mielikuvat parhaalla mahdollisella tavalla Ukrainaa ja ukrainalaisia, vai tuomitsevatko ne sen asukkaat vain entistä synkempään tulevaisuuteen, jossa yhdet ovat sodan runtelemia ja toiset häpeän tahraamia?

Tykistötulen eteen asettuminen voi tuntua urhealta niistä, jotka eivät joudu sitä itse tekemään. Sille, jolla ei ole vaihtoehtoja, aseisiin astuminen lienee ensisijassa pelottavaa ja liian usein tappavaa. Mitä enemmän odotamme urheutta ja sankarillista käytöstä, sitä vähemmän ukrainalaisille jää mahdollisuuksia valita itse.

Nyt leviävien sankari- ja pelkuritarinoiden kanssa ukrainalaiset joutuvat elämään paitsi sodan aikana myös vuosikymmeniä sen päätyttyä. Sodat eivät koskaan lopu hetkessä: yleensä ne muuttuvat asteittain ”rauhattomaksi rauhaksi”, kuten joitakin vuosia sitten julkaistun kirjan otsikko on Suomen sodanjälkeisiä vuosikymmeniä kuvannut. Tänä keväänä syntyvistä rauhattomuuden syistä tuskin pääsee nopeasti eroon muukaan Eurooppa.

Sota ja sitä seuraavat vuodet ovat hirvittäviä inhimillisiä tragedioita jokaiselle, joka ne kohtaa. Putinin johtamaa hyökkäystä ja sitä tukenutta propagandaa ei oikeuta mikään. Sodan uhrit tulevat tarvitsemaan apua vielä vuosia. Ja Eurooppa kantaa traumaa tapahtumista vielä pitkään. Eikö tässä olisi jo riittävästi mielikuvia ja tosiasioita joiden kanssa yrittää tulla toimeen?

Kuten Mustamo kirjoittaa Suomen menneisiin sotiin viitaten, myös radikaali nationalismi ja rasismi saavat helposti vallan keskusteluissa isänmaallisuudesta ja sodista. Ne kääntyvät niin propagandan aseiksi kuin todellisiksi vihollisuuksiksikin. Niiltä tuskin välttyään uusimman sodankaan jälkinäytöksissä.